
Особливості формування критичного мислення в сучасних здобувачів освіти на уроках основ правознавства

Зеленова Анастасія, Ашортія Євген

Останнім часом стає все більш актуальним розвиток критичного мислення учнів. І цьому є декілька причин. По-перше, це загальна світова тенденція, що полягає в запиті суспільства на формування креативних, активних, свідомих громадян, ефективних робітників, які мають свою точку зору та здатні її висловити й обстоювати, тобто аргументувати та доводити. По-друге, це вплив інформаційної революції, яка зруйнувала стереотипи ставлення до інформації, позаяк на людину ллється могутній її потік із різноманітних джерел (телебачення, радіо, інтернет, телеграм-канали, You Tube тощо). Розібратись, де правда, а де неправда, часом буває дуже непросто навіть дорослим, що вже казати про учнівську молодь. Крім того, сучасні учні мають великі проблеми саме з критичним мисленням тому, що беззастережно довіряють відомостям із мережі. По-третє, критичне мислення громадян – це запорука розвитку демократичного суспільства, оскільки в демократичному суспільстві на перше місце виходить здатність і готовність оцінювати ситуацію критично. По-четверте, це необхідність озброїти молодь відповідним інтелектуальним механізмом з огляду на ту інформаційну війну, що веде проти нашої Батьківщини Російська Федерація. Адже в хід іде все – від відвертої брехні до мистецьки замаскованих під правду фейків, якими переповнене інформаційне поле.

Основний тягар формування та розвитку критичного мислення учнів природно лягає на заклади освіти, адже саме там цілеспрямовано та організовано відбувається формування особистості школяра. І особливої уваги заслуговує в цьому сенсі суспільствознавча галузь (історія України, всесвітня історія, громадянська освіта, основи правознавства).

Проблема, якій присвячене наше дослідження, – особливості формування критичного мислення в сучасних школярів на уроках основ правознавства.

Але перш ніж перейти до викладу наших міркувань щодо конкретних методів, прийомів, вправ, ефективного застосування яких веде до бажаного результату, треба визначитися з розумінням самого терміна «критичне мислення», проаналізувати, принаймні коротко, різноманітність думок учених щодо цього непростого поняття.

Як вважає засновник Інституту Критичного мислення Метью Ліпман [5, р. 3], критичне мислення – це процес самостійного та відповідального ухвалення рішень на підставі критеріїв і контексту, що супроводжується самокорекцією. Це визначення, на нашу думку, не дає відповіді на питання «що саме потрібно формувати у молоді для того, щоб вона була конкурентоздатною в сучасному світі».

Дослідники Н. Дауд і З. Хусін, констатуючи, що є багато визначень критичного мислення, зауважують, що всі науковці єдині в одному: критичне мислення – це свідомі зусилля з визначення того, які твердження вважати правильними, а які – ні [4]. На наш погляд, це доволі таки спрощене твердження, хоча, можливо, воно відображає саму сутність критичного мислення.

Українські дослідники О. Пометун і Н. Гупан розглядають його саме з педагогічної точки зору, розуміють як такий тип мислення, що характеризується здатністю людини: бачити проблеми, ставити запитання; аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [2].

Таке визначення дає можливість педагогам-практикам бачити чітку структуру цієї якості та, відповідно, вибудовувати ті методики, прийоми тощо, націлювати їх конкретно на той чи інший його елемент.

Отже, критичне мислення включає в себе вміння ставити запитання, визначати правильні твердження, самостійно приймати рішення.

Ми розглянемо спочатку приклади традиційних (класичних) методів і прийомів, які застосовуються для формування критичного мислення здобувачів освіти. Їх використовують під час вивчення майже всіх предметів у закладі освіти, у тому числі й основ правознавства.

Для формування здатності бачити проблеми, ставити запитання часто використовують «**Кола Вена**» [1], що призначені для набуття навичок аналізу та синтезу нової інформації. Обов'язковим елементом цієї методики є виділення спочатку вчителем, а згодом і учнями проблем, які вирішуються протягом розкриття теми. Інформація, що стосується кожної проблеми, заноситься в окреме коло. У спільну частину записується інформація, що стосується усіх виділених складових.

Для формування здатності аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел використовують **метод маркованого читання**, що дозволяє критично осмислити будь-яку інформацію та встановити її зв'язки з уже відомою інформацією через роботу з текстом. Цей метод доцільний на стадії усвідомлення інформації. На практиці метод маркованого читання являє собою таблицю, яка заповнюється системою знаків у процесі отримання нової інформації.

Для формування здатності висувати гіпотези й оцінювати альтернативи багато вчителів використовують «**Генератор ідей**» – прийом організації індивідуальної та групової роботи учнів на будь-якому етапі уроку, що дозволяє з'ясувати думки учнів із проблеми уроку.

Алгоритм повідомлення інформації:

- пряме запитання про те, що відомо учням із проблеми уроку;
- кожен учень висловлює все, що знає з проблеми (індивідуальна робота);
- обмін інформацією в парах чи групах (групова робота), з'ясовуються збіги та розбіжності у баченні проблеми;
- презентація кожною групою по черзі свого бачення розв'язання проблеми уроку, намагаючись не повторювати раніше сказаного (складається список ідей);
- фіксація вчителем усіх ідей, навіть помилкових, без коментарів;
- виправлення помилок.

Цей метод подібний до загальновідомого «Мозкового штурму».

Для формування здатності робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його можна задіяти «**Логічне дерево**». Використовується для обговорення проблем, пошуку та прийняття рішень. Ефективний розгляд проблеми з різних точок зору. Тоді рішення приймається на базі фактів та їх аналізу. Коріння – то проблема, що розглядається. На основних гілках відзначають причини виникнення проблеми. На допоміжних гілках розташовуються факти, що підтверджують наявність сформульованих причин. Записи мають бути короткими, являти собою ключові слова або фрази, що відбивають суть.

Ці та інші методи і прийоми відносяться до групи інтерактивних і їх уже можна вважати традиційними. Вони роками давали результат, але в умовах інформаційного суспільства вже не є такими ефективними, як ще десять років тому. Бо зараз педагоги стикаються з так званім цифровим поколінням, що відрізняється від своїх попередників дуже суттєво. У більшості вони активно не бажають читати навіть короткі тексти, вони

не бачать сенсу щось запам'ятовувати, адже є Вікіпедія; вони, як правило, візуали, і в них знижений поріг критичності.

Карантин, пов'язаний з COVID – 19, дистанційне навчання у зв'язку з воєнним станом принесли свої зміни в освітній процес, тому використання інформаційно-комунікаційних технологій вчителем основ правознавства та учнями набуло ще більшої актуальності. *Поряд із класичними прийомами для формування критичного мислення в сучасних школярів на уроках основ правознавства треба використовувати цифрові.*

Можливість створення вправ надає програма Wordwall, яка є цифровою платформою, що пропонує інструменти для створення вправ в Інтернеті. Цей інструмент широко використовується вчителями різних профілів на різноманітних етапах уроку. Програма Wordwall [6] дозволяє створити інтерактивні вправи, спрямовані на формування громадянської та водночас цифрової компетентностей учнів, у тому числі й формування критичного мислення. Ми створили інтерактивні вправи для учнів 9-10 класів.

Формування громадянської компетентності, до якої входить критичне мислення, є важливим завданням сучасної нової української школи. Для вимірювання стану сформованості такої компетентності здійснюється формувальне оцінювання.

Формувальне оцінювання вимірює процес навчання учнів і сформованості критичного мислення. Воно має на меті підтримати навчальний поступ учнів, зокрема, їхнє бажання навчатися; прагнення до покращення навчальних результатів.

Цифрові відзнаки (цифрові бейджі) дають можливість продемонструвати те, як вони застосовують набуті навички критичного мислення, та застосувати їх у реальних ситуаціях, або наближених до реальності сценаріях, використовуючи прямі докази в середовищі, що структурується самим учнем. Отже, учні можуть продемонструвати компетентність і довести свою майстерність.

Можливість створення бейджа надає програма Badgecraft, яка є цифровою платформою, що пропонує інструменти для управління своїми досягненнями в Інтернеті. Програма Badgecraft [3] дозволяє створити бейджі, спрямовані на вимірювання сформованості критичного мислення та водночас цифрової компетентностей учнів.

До бейджа добирається завдання для учнів, наприклад: «Переглянь відео за посиланням. На скільки відсотків інформації з відео можна довіряти? Чому?». Виконавши завдання через мобільний додаток, учні отримують бейдж із результатами досягнень. (Додаток 2)

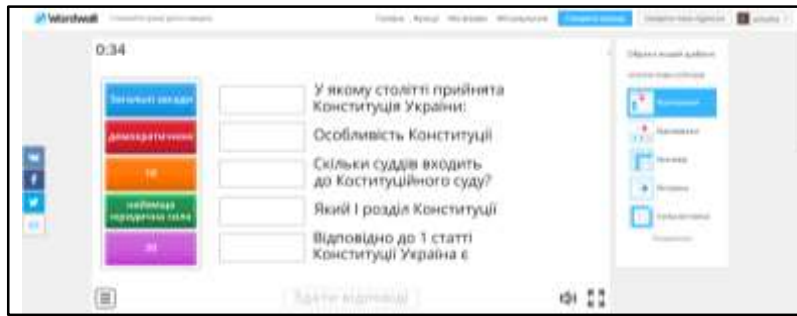
Отже, традиційні та цифрові методи та прийоми дозволяють формувати критичне мислення на уроках основ правознавства. Водночас хочемо зауважити, що, на наше переконання, ніяка дистанційна освіта, ніякі цифрові технології не зможуть замінити живого спілкування вчителя з учнями, його педагогічної інтуїції, його педагогічної майстерності та харизми. Інформаційні технології – це лише інструмент, що допомагає досягти результату в педагогічному процесі.

Список використаних джерел

1. Метод критичного мислення Кола Вена (Діаграма Вена). URL: <https://vseosvita.ua/library/metod-kriticnogo-mislenna-kola-vena-diagrama-vena-433658.html>
2. Пометун О., Гупан Н. Як розвивати критичне мислення учнів за допомогою нового підручника з історії України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158553949.pdf>
3. Badgecraft – URL: <https://www.slideshare.net/badgecraft>
4. Daud N. M. Developing Critical Thinking Skills in Computer-Aided Extended Reading Classes / Daud N. M., Husin Z. // British Journal of Educational Technology. – 2004. – Vol. 35, # 4. – P. 477 – 488.
5. Lipman M. Critical thinking: What can it be? / Matthew Lipman. – Institute of Critical Thinking. Resource Publication, 1988. – Series 1. – № 1. – 12 p.
6. The easy way to create your own teaching resources. – URL: <https://wordwall.net/>

Додатки

Додаток 1

Додаток 2

Медіаосвіта як процес розвитку й саморозвитку особистості сучасного школяра на уроках правознавства

Іванченко Олена

У своїй статті я хочу показати, що медіаосвіта як процес розвитку й саморозвитку особистості сучасного школяра потрібна для того, щоб усвідомлено сприймати, швидко мислити, роз'яснювати медіатексти з метою розширення загальних, соціокультурних, професійних знань і відносно стійких властивостей особистості школяра.

У час, коли Україна потерпає і від реальної, і від інформаційної війни, учителям важливо закласти дітям основи медіаграмотності, навчити їх працювати з різними джерелами, зокрема добирати, засвоювати, обробляти, видозмінювати інформаційні повідомлення.

Я вважаю, що сучасний розвиток освіти не може відбуватися без використання засобів масової комунікації та інформаційних технологій. Ці засоби виконують такі функції: інформаційну, виховну, просвітницьку, розважальну та інші.

Щоб удосконалити якість сучасної освіти в Інтернет-суспільстві, зробити так, щоб вона була доступна та ефективна, підготувати школярів до життя і діяльності,